

Fürtön, Balázs: Creative methodology and formation of built culture (Egy alkotói módszertan és építéskultúra leképeződése)
Citation: Metszet, Vol 13, No 4 (2022), pp 18-23, <https://doi.org/10.33268/Met.2022.4.2>
Received: 27 June 2022
Accepted: 20 July 2022
Published: 11 August 2022
ZUMTHOR STUDIOS, HALDENSTEIN, SWITZERLAND; ARCHITECTS: PETER ZUMTHOR
For an architect with many years of experience yet few projects to his name Zumthor's impact on the architectural world is immense. This is due more to an approach to the design process and working culture, an intuitive approach to publicity, and professional ethics. The publication of "Thinking Architecture" nearly twenty five years ago examining the connection between process, 3d modelling and architecture as a whole helped to define this architect's path towards design as a whole.

01

EGY ALKOTÓI MÓDSZERTAN ÉS ÉPÍTÉSKULTÚRA LEKÉPEZŐDÉSE

A ZUMTHOR STÚDIÓEGYÜTTES | SVÁJC

ÉPÍTÉSZ | ARCHITECT
Peter Zumthor, Haldenstein

FOTÓ | PHOTO
 Fürtön Balázs, Felipe Camus,
 Wikimedia Commons, Brutarchitekt

SZERZŐ | AUTHOR
 Fürtön Balázs

—A német nyelvterületen fekvő Rajna-völgy a kortárs építészet európai Mekkája. A folyó Svájc szívében fakadó forrásából indulva, Chur városát érintve, Liechtenstein természetes határát adva folyik bele a Bodensee vizébe, ahonnan megpihenve Franciaország felé egy kis kitérőt téve folytatja útját a Németalföld felé. Ez a víz egy apró svájci falu mellett is csordogál: Haldenstein csendes utcái az egyik

legelismertebb ma is élő építésznek, Peter Zumthornak és műtermének is otthont adnak. [1]
 —Zumthor az építészetre tett hatásához képest meglepően kevés megépült épülettel rendelkezik: a köztudatban élő munkáinak száma 30 körüli, ezek meglehetősen ismert, széleskörűen publikált épületek. Hírnevét kérés nélkül következtességének köszönheti, amely mind a részletek tervezésében, mind az anyagok

01

- 01 Peter Zumthor harmadik műteremháza Haldensteinben
- 02 A Rajna Európában és Zumthor európai művei [1]
- 03 Zumthor haldensteini stúdióegyüttese, [4] nyomán

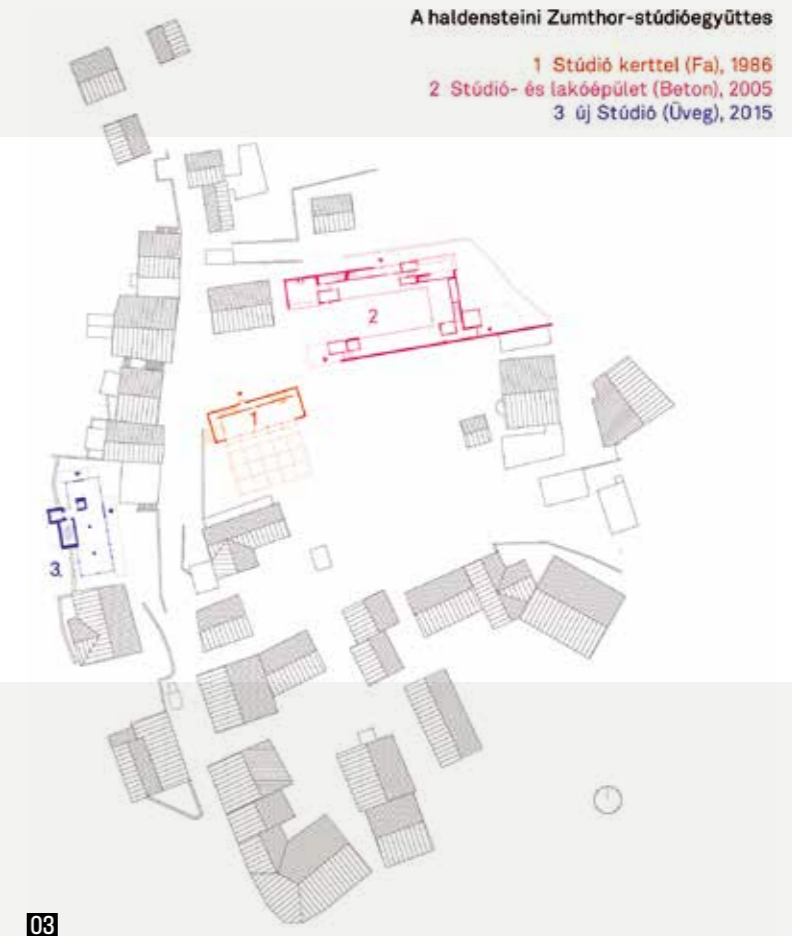

02

kiválasztásában megmutatkozik. Munkásságát időben és térben feltérképezve kiderül, hogy egészen 1997-ig a Rajnához közel épít, és amikor a régiót elhagyja, már elmúlt 50 éves. Addigi életműve nagyjából egy Szeged–Kecskemét területen koncentrálódik. Felmerülhet a kérdés, mitől válik valaki világszinten kiemelkedő alkotóvá, ilyen kis területet lefedve?

—Thinking Architecture című könyvében, amely először 1998-ban jelent meg a Birkhäuser kiadónál, Zumthor így fogalmazta meg építészetfilozófiáját: „Úgy vélem, hogy az építészetnek ma el kell gondolkodnia azokról a feladatokról és lehetőségekről, amelyek eredendően a sajátjai. Az építészet nem eszköz vagy szimbólum olyan dolgok számára, amelyek nem tartoznak a lényegéhez. Egy olyan társadalomban, amely a lényegtelen ünnepli, az építészet ellenállást tanúsíthat, ellensúlyozhatja a formák és jelentések pazarlását, és saját nyelvén beszélhet. [...] Minden épület egy adott helyen és egy adott társadalom számára, egy adott felhasználásra épül.” [2]

—A fenti gondolatok az elmúlt huszonnégy évben még aktuálisabbakká váltak. Azóta megjelent az okostelefon, a közösségi média, illetve az emberi elme manipulációja is egyre hatékonyabb a hatalmas adatbázisoknak, illetve az azokat feldolgozó algoritmusoknak köszönhetően. A vizualitás kétélű fegyver, az építészeti képekről már nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy a valóságot, vagy hiperrealista módon ábrázolt fikciót látunk-e. Ebben az aggasztónak is tekinthető világban Peter Zumthor fix pont: nem lett influenszer-építész, nem a futószalagon kiadott látványterveiről ismerjük, hanem visszavonultan, csendben alkot. Lehet-e még ez valódi alternatíva a tervezés felgyorsult világában?

03

A haldensteini Zumthor-stúdióegyüttes

- 1 Stúdió kerttel (Fa), 1986
- 2 Stúdió- és lakóépület (Beton), 2005
- 3 új Stúdió (Üveg), 2015

02

—Még inkább: lehet-e ez valódi alternatíva Magyarországon? Molnár Péter 1986-os írásában keserű megállapítást tesz: „minden népnek olyan építésze van, amelyet érdemel”. [3] Érdekes adalék a gondolathoz, hogy Zumthor a graubündeni műemlékvédelmi hivatalban kezdte pályáját. Ott vajon milyen munkákat láthatott? Itthon a műemlékvédelem kiüresített intézményi és eszközrendszere mellett elképzelhető-e, hogy egy fiatal olyan tudással vértéződjön fel, amelyből hasonló kvalitásokat lehet felépíteni? Zumthor asztalosnak tanult tizenévesen. Az itthoni képzési rendszerben kapta-e ma a munkáihoz szükséges szintű ismereteket?

—A graubündeni és vorarlbergi régiót is meghatározza a szerkezetekkel harmonizáló gondolkodás, ahol egyértelmű, hogy egy faház máshogyan néz ki anyagbeli tulajdonságainak köszönhetően, mint egy téglá-, netán vasbeton épület. Ezt a logikát szépen képezi le Zumthor haldensteini együttese. [4]

—Az első Atelierhaus fából van (1), a második ház betonból, (2) a harmadik épület üvegből (3). Ez a három anyag a helyi építéskultúra meghatározó eleme. Érdekes kérdés, hogy a svájci építészeti gondolkodás mennyire determinálta Zumthort az építészeti formálásban. [5]

—Érdemes ehhez megvizsgálni a régióra jellemző tervezésmódszertant: az biztos, hogy a makettezés során kapott direkt visszajelzés elképesztő mértékben segíti a szerkezeti gondolkodás alakulását, főleg a faszervezetek esetében. Ennek például a vaduzi építészeti képzésben is hatalmas szerep jut. Az így kialakult intuíció használható a későbbiekben a döntések alapjául. Dönteni lehet explicit, illetve tacit tudás alapján is, a tervezői felelősség manapság talán abban áll, hogy a lehető legtöbb

04

05

02

- 04 Zumthor régebbi, fából épült stúdiója
(Fotó: Felipe Camus, Flickr)
- 05 Zumthor régebbi, fából épült stúdiója
(Fotó: Felipe Camus, Flickr)

explicit tudással rendelkezünk. Egy-egy műszaki kérdés megoldásához szükséges döntési fán így közlekedhetünk a legnagyobb biztonsággal a tervezési folyamat során.

—Az érzékszervek jelentősége a tacit tudás megszerzésében felbecsülhetetlen: nem csupán a tapintásra, izommunkára, de a látásra is hatalmas szerep hárul. A képekben gondolkodás Zumthor esetén még egyértelműen valódi élményeken alapszik, az információtechnológiai robbanás előtről táplálkozva. Ma a tervezést egyértelműen meghatározza a közösségi média, a kontrollálhatatlan képfolyamok, ahol már teljesen összemosódik a számítógépes fotorealisztikus grafika és a valóság fotólenyomata. Ahogyan az építészettörténetben, úgy a képek esetében is törvényszerű az újírás, a másolás. Az egy-egy nézetre komponált épületek a valóságban teljesen más hatást kelthetnek, ügyesen fotózva gyakorlatilag bármi bemutatható előnyösen. Jó szem és technikai tudás kell hozzá, a digitális térben is. A kép és az építészeti tér alkotója ma gyakran már nem is egy személy, legtöbbször az építész már csak koordinál, egyeztet. Nemcsak a rajzolást csinálja egy beosztott tervező vagy rajzoló, hanem a képeket is. Egy megrendelő sok esetben viszont a képek alapján dönt, így előáll az a furcsa helyzet, hogy más mutatja meg azt, ami a tervező fejében született meg.

—„Architektur denken” (Thinking architecture – Építészetről gondolkodás) című könyvében Zumthor leírja, hogy alapvetően képekben gondolkodik az építészetéről. [6] Ez párhuzamosnak tűnhet azzal, hogy a 3D modellezés eredményeképpen mit gondolunk a terekről. Az ő esetében emlékképekről van szó, melyek valamilyen egyéb képzettársítást is jelentenek: hangokat, szagokat, az emberek vagy a levegő mozgását, anyagok tapintását, textúrákat és formákat. [7] Az összhatást, ami alapján el tudjuk dönteni egy térről, hogy tetszik-e vagy sem, atmoszférának hívja. Segítségével pillanatok alatt eldönthető, hogy egy helyet szeretünk-e. Az emberek esetében az első benyomás is gyakran hasznos tud lenni.

—A 3D modellezés során szintetikus képeket állítunk elő, aminek a forrását digitális modellek jelentik. [8] A modelleket beanyagozva, bevilágítva virtuális kamerával „lefotózzhatjuk”, egy ilyen kép generálása a renderelés. Egy-egy ilyen kép létrehozása teljes egészében egy sikképernyőn történik, a virtuális valóság térnyerése a produktív modellezésben még várat magára. Ez azt jelenti, hogy az egér- és billentyűzet mozgatóján túl nincsen mozgáshoz, szagláshoz vagy tapintáshoz köthető visszacsatolás a képképzés során. Felületes szemlélő számára ezért egy fotorealisztikus render, illetve egy mellé rakott fotó, ami egy utazás alkalmával készült, ugyanolyan értékkel bírhat, holott alapvető különbségről van szó.

—Peter Zumthor építésze még egy más dinamikájú világban edződött elme szüleménye, egyértelműen üdítő és egyedi. Nem csupán az internet előtti lassabb élet, hanem a társadalmi környezet is adott hozzá, hogy kompromisszumok

04

nélkül tekinthessük az építészet egyik csúcsteljesítményének – nemigen van már ennél tovább a reduktív építészetben. Ennek az építészetnek az egyik alappillére az a generációkon átívelő tudástranszfer, amelynek köszönhetően a helyi kkv-szektor elképesztő minőségben képes alkotni, legyen szó bútorasztalosról vagy keramikusról. A fenntarthatóan menedzselt erdőkből helyben készül rengeteg szerkezet, nyílászárótól kezdve a burkolatokig.

—Ez az építő- és faipari ökoszisztéma tehát az egyik alappillér ahhoz a minőséghez, amihez a világ aspiráns építészeinek jelentős része méri magát. A másik alappillér az analóg tervezés. A digitalizálódó építőiparban minden ellentmond ennek az alkotói módszertannak, ezért fokozott erőfeszítést igényel, hogy tudatosítsuk magunkban: nem lehet mindenre számítógéppel választ adni. Van, hogy egy elrontott vonal vagy egy makett elmélyült forgatása jelenti a fordulópontot a tervezés során.

05

—Az emlékképeket nem helyettesítik a virtuális térben létrejött képek, valamilyen módon szükség van az általuk indukált szinesztéziára. Egy képernyő előtt nem érhetnek azok a hatások, amelyek a valóságban igen. Az építészeti tervezés rengeteg, ezekből az emlékekből származó tacit tudásra és tapasztalatra épít. Ilyen tapasztalatokra és tudásra a számítógép képernyője előtt nehezebben, vagy egyáltalán nem tehet szert a tervező.

—Az építész döntési szabadságát a mai jogi, illetve pénzügyi szemléletű döntéshozók az explicit tudásra alapozott tervezési tevékenység alapján ítélik meg, ezért érthető törekvés a sikeres szakmagyakorlás felé az implicit tudás és tapasztalat explicitté alakítása. Kérdés, hogy a folyamat közben nem veszik-e el a lényeg, képesek vagyunk-e a megfoghatatlant megfoghatóvá alakítani, ugyanis az érzelmi-intuitív síkon zajló döntések már kevésbé számszerűsíthetők, így sok esetben válnak játékon kívüli elemekké.

—Az emlékképeket roncsolja az internet végtelensége, néhány kattintással elérhető bármi, így a valódi világból származó emlékképek feloldódnak a sosem látott helyek virtuális képeiben. Az ily módon kialakult referenciális építészet az oktatás szerves részét is képezi, akár tervezésmódszertanban módszeresen oktatott módon, vagy azzal ellenkezőleg,

a mindennapokban organikusan fejlődve: általános gyakorlat a praxisban és az egyetemeken a különféle projekteket vagy inspirációs képeket gyűjtő oldalak használata.

—A digitális képekkel azonban van egy hatalmas gond: a szerkesztések, gondolati konstrukciók gyakran elképesztően nehezen fejthetők vissza, fényképek esetében gyakran csak feltételezni tudunk a szerkezetéről lényeges adatokat; kompozit képek (látványtervek) esetében van esély a publikáláshoz kapcsolódó egyéb anyagokat is megtalálni. Annak tudatosítása, hogy mikor kezdünk másolni valamit, hosszas gyakorlással és önismerettel érhető el, a formakészletek, preferált anyagok, konstrukciók alkalmazása nem bűn, hanem egy érdekesnek ítélt mozzanat időben és térben változó új- és újírásaként fogható fel.

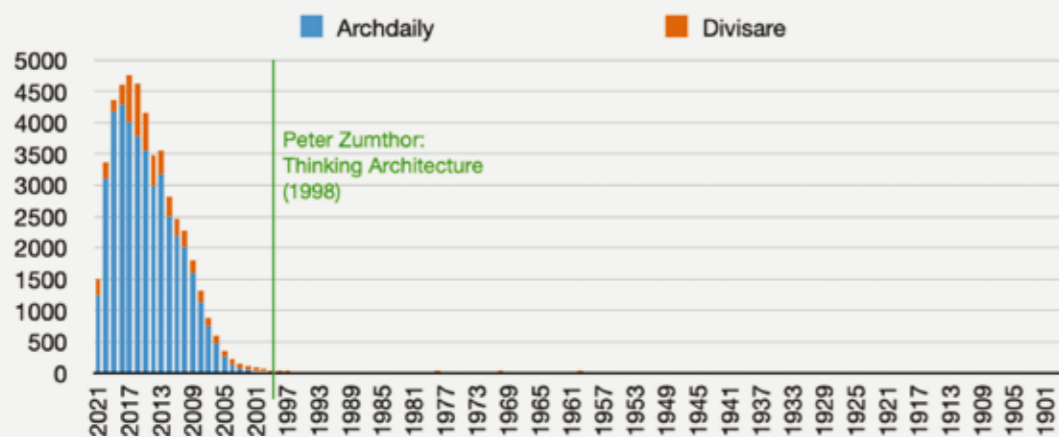
—Pazár Béla tervezéseméleti előadásában foglalkozik a tér és idő kérdéseivel. Az „itt”, illetve a „most” megítélése a hétköznapiakban könnyen megy, az építészet esetében ez nem mindig egyértelmű. Például a szakrális célok érdekében a katedrálisépítészet a „nem itt, nem most” kategóriát jelenti. Zumthor házai az én olvasatomban az „itt, de nem most” megtestesülései, ami a környék jelentős építészeti közül Gion A. Caminada munkásságát is leírja.

06

08

07

Értelmezésükhez segítség a „Riegl által teremtett fogalom, a Kunstwollen, melynek lényege Heinrich Wölfflin tömör megfogalmazásában: »nem minden lehetséges minden korban«. [9] Ennek ellentmondani látszanak az interneten fellelhető projektaggregátor oldalak tartalmi, melyek az elmúlt évtizedben korábban nem látott mértékben kezdték el telíteni a tervezők mentális kapacitását

___Ebben az elkerülhetetlenül digitális közegben szükségszerű egy számítógéppel segített hibrid tervezésmódszertan kialakítása, amelyben a makettezés, a kézzel történő gondolkodás villámgyorsan és könnyen digitalizálható, hogy döntéseket támogató vizsgálatokat végezhessünk az adott tervállapoton.

___Ennek az alkotói módszertannak hatalmas jelentősége van az épített környezet alakulásában, aminek különösen szép leképeződése Peter Zumthor haldensteini stúdióegyetemesének három épülete.

- 06 Helyi asztalosüzem nyersanyagaként szolgáló faanyag szárítására szolgáló ipari épület Vorarlbergben. A háttérben látszó erdő is hozzátartozik a gazdasághoz, melyet fenntartható erdőgazdálkodással tartanak karban. Az asztalosüzem, a raktárépület, az erdő generációkon átívelő vagyont is képez, a megmunkálás szakmai tudásával, illetve eszközparkkal együtt. A fotón a Holz Werkstatt Markus Faißt látszódnak
- 07 Az Archdaily és a Divisare éves szinten publikált projektjei. A számokat a projektek évszám szerinti szűrésével kaptam meg a honlapokon. Az adatgyűjtést 2021. december 14-én végeztem. Feltételeztem, hogy a legtöbb projektet a megépülés évében publikálták - ez természetesen nem minden esetben igaz, de a trend egyértelműen látszik a Zumthor-életműhöz viszonyítva. A zöld vonallal a bevezetőben is idézett „Architektur denken” c. írását jelöltem
- 08 A helyi faipar elképesztő minőségben képes berendezési tárgyakat is előállítani - példa egy asztalosműhely kirakatára Vorarlbergben

IRODALOM / REFERENCES

- [1] Zumthor.org [honlap], hozzáférhető: <<https://zumthor.org/map/>> [utolsó belépés: 2022-07-10].
- [2] Ursprung, Philip: „Earthworks: The Architecture of Peter Zumthor” [Pritzker-díj laudáció], hozzáférhető: <https://www.pritzkerprize.com/sites/default/files/inline-files/2009_PhilipUrsprungEssay.pdf> [utolsó belépés: 2022-07-10].
- [3] Molnár, Péter: „Kommunikációs zavarok az építészet körül”, *Magyar Építőművészet*, No 1986/4 (1986), hozzáférhető <<https://epiteszforum.hu/uploads/files/2009/04/molnar-peter-zavarok-me1986-4.pdf>> [utolsó belépés: 2022-07-10].
- [4] Simon, Axel: „Welt im Dorf” [A világ a faluban], *Hochparterre* No 4/2017 (2017), pp 14-22.
- [5] Klobusovszki, Péter: „Érzéki rend: Kortárs német-svájci építészet”, [doktori dolgozat] (2008), BME Építőművészeti Doktori Iskola, hozzáférhető <http://dla.epitesz.bme.hu/appendfiles/488-klobusovszki_p_2008_e.pdf> [utolsó belépés: 2022-07-10], pp 24-25.
- [6] Zumthor, Peter: *Thinking Architecture*, Lars Müller Publishers, 1999, p 9.
- [7] Zumthor, Peter: *Atmospheres: Architectural Environments, Surrounding Objects*, Birkhäuser Verlag AG, 2006, p 15.
- [8] Vörös, Tamás: „Képtől képig és vissza: Lépések egy rezponzív építészet felé”, [doktori dolgozat] (2015), BME Építőművészeti Doktori Iskola, hozzáférhető: <<https://repozitorium.omikk.bme.hu/handle/10890/1462>>, [utolsó belépés: 2022-07-10], p 48.
- [9] Szalai, András: „Poézis és forma: Értekezés az építészetéről Janáky István írásainak tükrében” [doktori dolgozat] (2010), Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, pp 20-21.

ÉPÍTETTŐ: Peter Zumthor Familien AG | ÉPÍTÉS MUNKATÁRSÁK: Rico Bürkli (projektvezető), Matthew Bailey, Marco Caminada, Léo Collomb, Rosário Gonçalves, Melissa de la Harpe, Cecilia Marzullo, Brigitta Ruff, Rainer Weitschies | TARTÓSZERKEZET: Ingenierbüro Pérez, Bonaduz | TARTÓSZERKEZET (FASZERKEZETEK): Lauber Ingenieure, Luzern | KLÍMAKONCEPCIÓ: Transsolar Energietechnik, Stuttgart | ÉPÜLETFIZIKA: MKB Martin Kant Bauphysik, Chur | ÉPÜLETGÉPÉSZET: Obwegeser Haustechnik, Chur | ÉPÜLETVILLAGOSSÁG: 2e Elektro Engineering, Chur | HL-PLANUNG: ADZ, Luzern | ÉPÍTÉSI KÖLTSÉG: 1180 CHF/m³ (BKP 2)